

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

LEGAL ANALYSIS OF GUARANTEES OF JUDGES' INDEPENDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Капустинський М.В., аспірант кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ

У статті здійснюється теоретичне дослідження гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. Відмічено, що у конституційній системі організації та здійсненні державної влади судам відводиться особливо важливе місце з огляду на те, що судова влада безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини, що вимагає забезпечення її самостійності та незалежності від будь-яких впливів та утручань.

На основі аналізу наукових досліджень визначено, що спектр гарантій, що сприяють утвердженню незалежності судді у кримінальному провадженні, досить широкий. З-поміж них, виняткову увагу приділено особливому порядку притягнення судді до кримінальної відповідальності.

З'ясовано розбіжність у поглядах науковців щодо суддівського імунітету у кримінальному провадженні. Так, деякі автори припускають що імунітет зміцнює нерівність, однак інші – навпаки, вважають що імунітети не порушують цього принципу, оскільки юридична рівність характеризує загальний статус громадянина і не включає в себе відмінності, що передбачають правовий статус особливих суб'єктів правовідносин.

Відмічено про використання такого інструменту впливу на незалежну суддівську діяльність як відкриття стосовно них кримінальних проваджень. У зв'язку з цим охарактеризовано особливості початку досудового розслідування відносно аналізованих суб'єктів. Висловлено думку, що з метою підсилення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них, особливий порядок початку досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України.

Звернено увагу на зарубіжний досвід, зокрема на положення ст. 19 Закону Республіки Молдова № 544 від 20.07.1995 щодо статусу судді. Зроблено акцент на тому, що надання повноважень відкривати кримінальні провадження щодо представників судової влади Генеральному прокурору за згодою органу суддівського самоврядування є розумною гарантією зменшення ризику зловживання владою прокуратурою у вигляді пропорційного компромісу.

Підкреслено необхідність встановлення збалансованого механізму притягнення суддів до кримінальної відповідальності та продуманих і юридично визначених гарантій його незалежності у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: гарантії, імунітет, недоторканність, незалежність, суддя, особливий порядок, кримінальне провадження, Генеральний прокурор.

The article carries out a theoretical study of guarantees of independence of judges in criminal proceedings. It is noted that in the constitutional system of the organization and exercise of state power, the courts are given a particularly important place, given that the judicial power directly affects the realization of human rights and freedoms, which requires ensuring its autonomy and independence from any influences and interference.

Based on the analysis of the opinions of scientists, it was determined that the range of guarantees that contribute to the establishment of the independence of the judge in criminal proceedings is quite wide. Among them, special attention is paid to the special procedure of bringing a judge to criminal responsibility.

The difference in the views of scientists regarding the immunity of judges in criminal proceedings has been clarified. Thus, some authors assume that immunity strengthens inequality, but others, on the contrary, believe that immunities do not violate this principle, since legal equality characterizes the general status of a citizen and does not include differences that imply the legal status of special subjects of legal relations.

The use of such a tool of influence on independent judicial activity as the opening of criminal proceedings against them was noted. In this regard, the peculiarities of the initiation of pre-trial investigation regarding the analyzed subjects are characterized. The opinion was expressed that in order to strengthen the guarantees of the independence of judges and reduce the possible influence on them, the special procedure of the initiation of a pre-trial investigation should apply to all subjects defined in paragraph 2, part 1 of Article 480 of the CPC of Ukraine.

Attention is drawn to foreign experience, in particular to the provisions of Art. 19 of the Law of the Republic of Moldova No. 544 dated 20.07.1995 regarding the status of a judge. Emphasis was placed on the fact that the granting of powers to open criminal proceedings against representatives of the judiciary to the Prosecutor General with the consent of the body of judicial self-government is a reasonable guarantee of reducing the risk of abuse of power by the prosecutor's office in the form of a proportional compromise.

The need to establish a balanced mechanism for bringing judges to criminal responsibility and well-thought-out and legally defined guarantees of their independence in criminal proceedings is emphasized.

Key words: guarantees, immunity, inviolability, independence, judge, special procedure, criminal proceedings, Prosecutor General.

Здійснення законного та справедливого правосуддя є життєво важливою необхідністю демократичного суспільства. У конституційній системі організації та здійсненні державної влади судам відводиться особливо важливе і значуще місце з огляду на те, що судова влада безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини, в тому числі права на судовий захист, визначеного у ст. 55 Конституції України. Наведене вимагає забезпечення її самостійності та незалежності від будь-яких впливів та втручань. Незалежність судової влади не є прерогативою судді, а виступає передусім гарантією від зовнішнього тиску при прийнятті рішень. Тому належне ставлення суддів до виконання своїх обов'язків забезпечується кількома правовими засобами, одним із яких є встановлений особливий порядок притягнення судді до кримінальної відповідальності.

Вища рада правосуддя (далі – ВРП) у своїй щорічній доповіді (2023 р.) щодо стану забезпечення незалежності суддів в Україні підкреслює, що дотримання гарантій недоторканності суддів у разі притягнення їх до кримінальної відповідальності убезпечить від необґрунтованого обмеження свободи та права вільного пересування судді у разі необхідності застосування до нього загрози, тримання під вартою, арешту, а також від можливого впливу на суддю та втручання у здійснення ним правосуддя. Відповідно до статистичних даних, зображених на офіційному веб-сайті органу суддівського врядування, ВРП у 2023 році ухвалила 17 рішень за результатами розгляду подань про надання згоди на утримання під вартою суддів, з яких: 15 рішень про надання згоди на утримання під вартою суддів; 1 рішення про відмову у задоволенні подання про надання згоди на утримання

під вартою судді; 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання під вартою судді. За результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку такого тимчасового відсторонення ВРП ухвалила 32 рішення, з яких 17 рішень про задоволення клопотань, 11 рішень про часткове задоволення клопотань, 1 рішення про відмову в задоволенні клопотання, 3 рішення про повернення клопотання без розгляду [1, с. 25–26].

Зауважимо, що увага до наукового осмислення правових питань, пов'язаних із забезпеченням незалежності суду постійно зростає. Останнім часом анонсована проблематика є предметом досліджень та юридичного аналізу таких науковців, як: Т. В. Галайденко, П. В. Горінов, В. Городовенко, Н. М. Грень, В. О. Гринюк, Ю. І. Грицюк, О. І. Коровайко, О. П. Кучинська, О. Ю. Льошенко, О. Овчаренко, Ю. Є. Полянський, С. І. Пушкар, В. Сердинський, В. О. Скрипченко, Д. С. Яцкевич та ін.

Так, у фаховій літературі до гарантій, що сприяють утвердженню незалежності судді у кримінальному провадженні науковці відносять норми процесуального законодавства, якими встановлюється процедура здійснення правосуддя, таємниця ухвалення судового рішення, право відводу або самовідводу судді, чітко встановлені строки внесення апеляції або касаційної скарги також [2]. Як справедливо зауважує О. В. Кубарева, норми українського законодавства містять значно більше процесуальних засобів, здатних забезпечити розгляд кримінального провадження незалежним та неупередженим судом, зокрема: встановлений порядок автоматизованого розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням правил наступності та рівної кількості проваджень для кожного судді (ст. 35 КПК); визначена процесуальним законом процедура передачі матеріалів до іншого суду, у разі, якщо обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 34 КПК); здійснення правосуддя судом присяжних та закріплена у приписах ст. 389 КПК України заборона для прокурора, обвинуваченого, потерпілого та інших учасників кримінального провадження контактувати з присяжними з моменту початку судового розгляду до винесення судового рішення по суті обвинувачення тощо [3].

Н. О. Голдберг окрім вищенаведеного до процесуальних гарантій забезпечення принципу незалежності суддів у кримінальному судочинстві відносить: гласність (відкритість) судового розгляду; незмінність складу суду при розгляді справи; повноваження судді по керівництву судовим процесом і застосуванням санкцій щодо порушників порядку його проведення; забезпечення принципів змагальності процесу і процесуальної рівноправності його учасників; свобода оцінки доказів; особливий порядок притягнення суддів до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності, застосування оперативного-розшукових заходів, обмежень громадянських прав і свобод; наявність судового контролю за стадією досудового розслідування; заборона на допит судді, присяжного як свідків про обставини, які стали їм відомі при здійсненні судочинства у конкретному кримінальному провадженні; суддівський розсуд тощо [4, с. 232].

Принагідно нагадаємо, що Консультативна рада європейських суддів у Висновку № 1 2001 року підкреслила, що незалежність суддів, яка виражається у тому числі в їх імунітеті, є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а для забезпечення верховенства права та в інтересах тих осіб, які прагнуть та очікують правосуддя [5, с. 49]. Однак, узагальнення наукових джерел та правової публіцистики свідчить про існування декількох підходів до розуміння аналізованої категорії. Так, на переконання С. Г. Волкотруба, публічно-

правовий характер суддівського імунітету полягає в тому, що гарантії, котрі розглядають, передбачені зовсім не для того, щоб створити для суддів додаткові пільги, які б використовувалися ними в особистих цілях. Суддівський імунітет повинен бути дійовим засобом захисту насамперед прав та інтересів громадян України, які мають право на розгляд судових справ незалежним судом [6, с. 78].

Деякі автори припускають що імунітет зміцнює нерівність. Так, В. Корж переконує, що інститут суддівської недоторканності суперечить принципу рівності громадян перед законом, визначеним Загальною декларацією прав людини, ст. 24 Конституції України, чинним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством [7, с. 49]. Інші автори, навпаки, вважають що імунітети не порушують цього принципу, оскільки юридична рівність характеризує загальний статус громадянина і не включає в себе відмінності, що передбачають правовий статус особливих суб'єктів правовідносин (Л. Є. Виногадова, І. С. Ганенко та ін.).

Разом з тим, гарантії незалежності і недоторканності суддів в Україні належним чином не забезпечені. Так, за спостереженнями О. В. Драгнєвич мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкодження здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів [8, с. 547].

Про наведене свідчить і кількість повідомлень, що надходять до ВРП про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, про вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Так, протягом 2023 року до ВРП надійшло 200 таких повідомлень, що на 56 % більше, ніж у 2022 році (128 повідомлень) [9]. 159 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів розглянула ВРП протягом січня – липня 2024 року.

В контексті піднятої проблематики, необхідно відмітити про використання такого інструменту впливу на незалежну суддівську діяльність як відкриття стосовно них кримінальних проваджень. Так, свого часу у 2015–2019 роках було зареєстровано 2718 таких проваджень. Масштабність цих дій свідчить про використання ст. 375 КК України в ролі знаряддя впливу на незалежність суддів, адже кількість проваджень, направлених до суду, вимірювалася одиницями (у 2019 році – два). Тобто проблема полягала у двох аспектах: а) внесення матеріалів до Єдиного реєстру досудових розслідувань своєю кількістю виражало засіб незадоволення та впливу уповноважених державних органів або учасників провадження (сторін у справі); б) процесуальний ефект такої практики був нікчемний, якщо не зважати на психологічний вплив на суддів у ході розгляду ними конкретних справ або ж за їх наслідками [10].

І хоча ст. 375 КК України було визнано неконституційною у 2020 році, а згодом відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13 липня 2023 року № 3233-ІХ зазначену статтю КК України було виключено. Проте такий інструмент, як свідчить реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, залишається актуальним у використанні з метою впливу на суддю у здійсненні справедливого правосуддя і зрештою прийнятті неправосудного рішення [11]. Однак такі звернення суддів щодо ініціювання кримінальних проваджень стосовно них

здебільшого мають поодинокий характер. При цьому, як правило, ВРП розглядаючи такі звернення не вбачає ризиків для судді під час здійснення правосуддя та не розцінює як здійснення впливу чи тиску на суддю з метою перешкодити виконанню професійних обов'язків.

З огляду на викладене здійснення кримінального провадження щодо судді вимагає особливого наукового аналізу та пошуку раціональних шляхів забезпечення справедливого та об'єктивного розгляду справ щодо суддів і захисту їхніх прав з одного боку та відповідальністю за вчинені дії – з іншого. Тому, як справедливо констатує І. О. Староста, ключовим у питанні притягненні суддів до відповідальності є пошук справедливого балансу між фундаментальним принципом діяльності судової гілки влади (у всіх суверенних державах це її незалежність від будь-якого зовнішнього впливу) та невідворотністю покарання для судді у разі допущення ним винного порушення закону, прав та інтересів фізичних та/або юридичних осіб [12].

Практика здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб демонструє суперечливість чинного правового регулювання низки проблемних аспектів процедури здійснення кримінального провадження стосовно судді. Передусім слід зупинитись на особливостях початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею, адже, як зазначається у рішенні Ради суддів України від 08.06.2017 № 34, подання заяв про вчинення суддями кримінальних правопорушень та здійснення досудового розслідування в той час, коли суддя ще не прийняв рішення по суті, є безпосереднім втручанням в його професійну діяльність, створення ситуації залякування і напруження [13].

У 2013 році у своєму висновку Верховний суд України запропонував внести зміни у ст. 214 КПК, де передбачити обов'язок вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про вчинення кримінального правопорушення особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження особами, зазначеними у ст. 481 КПК України (тобто Генеральним прокурором України або його заступником), які здійснюють повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб [14]. На сьогодні особливий початок досудового розслідування здійснюється відносно судді Вищого антикорупційного суду (ст. 480-1 КПК), який передбачає: 1) особливого суб'єкта, уповноваженого на внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду до Єдиного реєстру досудових розслідувань (Генеральний прокурор, виконавець обов'язків Генерального прокурора); 2) обов'язок зазначених осіб невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування. Виникає питання, чому в положеннях законодавства передбачено особливий початок досудового розслідування тільки стосовно суддів Вищого антикорупційного суду. Безперечно судді цього суду мають особливий статус з огляду на специфіку кримінальних проваджень, підслідних йому. Поза увагою законодавця в цьому сенсі залишилися судді Конституційного суду, Голова та члени ВРП, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і зрештою судді судів загальної юрисдикції. На наше переконання з метою зміцнення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них особливий порядок початку досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України.

У розрізі піднятого питання, крім наведених вище індикаторів використання такого інструменту як відкриття кримінального провадження стосовно судді з метою вплинути на нього під час здійснення правосуддя може свідчити і надмірна тривалість досудового розслідування

за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення. Так, ВРП у своєму щорічному звіті (2019 р.) зауважила про виявлення непоодиноких випадків цього факту. Так, відповідно до зазначеного звіту з актів реагування на рішення ВРП про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, що були прийняті у 2019 році, ВРП стало відомо лише про одне кримінальне провадження, за результатами якого судді повідомлено про підозру та направлено обвинувальний акт до суду, та про одне кримінальне провадження стосовно судді, яке було закрито [15].

В цьому контексті варто звернути увагу на зарубіжний досвід, зокрема на положення ст. 19 Закону Республіки Молдова № 544 від 20.07.1995 щодо статусу судді, де у п. 4 регламентовано процедуру порушення кримінального провадження щодо судді, яке може бути відкрито лише Генеральним прокурором або його першим заступником, а в разі його відсутності – заступником на підставі наказу Генерального прокурора за погодженням з Вищою радою магістратури згідно з умовами Кримінально-процесуального кодексу [16].

З нашої позиції надання повноважень відкривати кримінальне провадження щодо аналізованого суб'єкта Генеральному прокурору за згодою органу суддівського самоврядування є розумною гарантією зменшення ризику зловживання владою прокуратурою у вигляді пропорційного компромісу. Адже такий порядок ускладнюється необхідністю отримати згоду органу суддівського самоврядування. Крім того озвучена процедура відкриття провадження нейтралізує спроби неправдивих повідомлень про вчинення кримінального правопорушення суддею.

Одним із дискусійних питань серед науковців та правозастосувачів є неоднозначність нормативного закріплення, що має місце при вирішенні питання необхідності отримання згоди ВРП на застосування до судді запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, що спричинена оперуванням у ст. 482 КПК України поняттям «арешт», значення якого в цьому контексті тлумачиться по-різному як у теорії, так і правозастосованні. У зв'язку з чим в науковій літературі цілком обґрунтовано обговорюється необхідність подолання вказаного дефекту кримінального процесуального закону та запропоновано в першому реченні ч. 1 ст. 482 КПК замість терміну «арешт» зазначити термін «домашній арешт», чим забезпечити правову визначеність в цьому питанні [17, с. 14].

У наукових джерелах (О. О. Юхно та С. Є. Абламський) також звертають увагу на проблему відсутності конкретики щодо уповноважених осіб та встановлення граничного строку на інформування державних та інших установ (службових осіб) у дефініції ст. 483 КПК України. У процедурі щодо умов такого інформування чітко не визначено положенням ст. 483 КПК України, що інформування здійснюється у разі набрання законної сили вироком щодо судді. Проте відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України повноваження судді припиняються у разі набрання законної сили обвинувальним вироком відносно судді за вчинення ним злочину. З огляду на викладене вчені аргументовано пропонують нормативно визначити необхідність інформування у два етапи, зокрема, коли вирок не набрав законної сили (після ухвалення), і одразу після набрання останнім законної сили [18, с. 46–47]. З метою врегулювання зазначеної прогалини підтримуємо пропозиції передбачити у ст. 483 КПК України конкретний строк повідомлення про застосування запобіжних заходів та/або ухвалення вироку державні органи та службових осіб, які обирали та призначали суддів чи відповідають за заміщення їх посад, з метою встановлення процесуальних гарантій щодо припинення суддівських повноважень та зменшення судової завантаженості у частині тимчасового призупинення судових справ на суддю [19].

Науковці звертають увагу і на нерегульованість ще багатьох інших питань, що пов'язані із порядком повернення клопотання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя [20, с. 314]; нормативною невизначеністю строку продовження дії цього заходу [17, с. 14]; порядком надання згоди на проведення обшуку, огляду особистих речей і багажу, транспорту, житлового чи службового приміщення, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, здійснення приводу та застосування інших процесуальних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Це далеко не весь перелік проблемних питань, що виникають під час аналізу правих положень, що регламентують

здійснення кримінального провадження щодо судді. Тому, підсумовуючи, відмітимо, що роль судової влади у державі суттєво залежить від співвідношення та балансу між суддівським імунітетом та юридичною відповідальністю суддів. У цьому сенсі надзвичайно важливо, щоб механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності був збалансованим, а гарантії його незалежності – продуманими та юридично визначеними. Адже відсутність балансу між судовим імунітетом і відповідальністю судді, ймовірно, спричинить або послаблення його незалежності або відсутність відповідальності, обидва моменти можуть негативно впливати на роль судової влади у забезпеченні законності на рівні держави і суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічні доповідь за 2023 рік. Київ, 2024. 51 с. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini>
2. Гринюк В. О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 131–135.
3. Кубарева О. В. Забезпечення незалежності суду в кримінальному провадженні. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу, присвяч.40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27 жовт.2023 р.). Київ : НАВС, 2023. С. 108–111.
4. Гольдберг Н. О. Система гарантій, що забезпечують принцип незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 230–233.
5. Документи Консультативної ради європейських суддів: офіц. вид. / упоряд. А.О. Кавакін. Київ : Ін Юре, 2015. 772 с.
6. Волкотруб С. Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. 09. Харків, 2002. 192 с.
7. Корж В. Застосування на практиці принципу рівності громадян перед законом. *Право України*. 1999. № 4. С. 49–50.
8. Драгневич О. В. Особливості правової регламентації імунітету судді за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 544–549.
9. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2023 році. Київ, 2024. *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2023_rik_.pdf
10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd07d710-20#n2>
11. Повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя у справі 2886/0/6-24 від 7 серпня 2024 року. *Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність*. URL: <https://hcj.gov.ua/interventio>
12. Староста І. Особливості притягнення судді до відповідальності. *Юридична газета*. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-prityagnennya-suddi-do-vidpovidalnosti.html>
13. Рішення Ради суддів України № 34 від 8 червня 2017 року. Кам'янець-Подільський. *Рада суддів України*. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=58&page=8&per-page=8>
14. Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства від 1 липня 2013 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13#Text>
15. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна доповідь за 2019 рік. Київ, 2020. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini>
16. LEGE Nr. 544 din 20-07-1995 cu privire la statutul judecătorului*. Publicat : 26-10-1995 în Monitorul Oficial Nr. 59-60 art. 664. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94177&lang=ro
17. Посвистак О. М. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 20 с.
18. Особливості досудового розслідування щодо окремої категорії осіб: науково-методичні рекомендації / О. О. Юхно та ін. Харків: ХНУВС, 2017. 60 с.
19. Гольдберг Н. О., Поліщук Д. О. Особливості порядку здійснення кримінального провадження щодо судді. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 1. С. 11–18.
20. Орлова М. І. Питання процесуального порядку застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 309–315.